

Jarosław Rychlik
Hewilia Hetmańczyk

Makiawelizm i poczucie sensu życia jako wyznaczniki dobrostanu psychicznego u skazanych recydywistów – implikacje resocjalizacyjne

Machiavellianism and Sense of Meaning in Life as determinants of Psychological Well-Being in convicted recidivists – rehabilitation implications

Przedstawione w niniejszym artykule badanie przeprowadzone na próbie 59 mężczyzn recydywistów pokazało, że zarówno makiawelizm, jak i poczucie sensu życia stanowią właściwości intrapsychiczne wyznaczające funkcjonowanie skazanych na płaszczyźnie jakości życia ujmowanej z perspektywy wymiarów eudajmonistycznych. Ponadto w ramach przeprowadzonego badania wprowadzono element eksploracyjny ukazujący medycyjną rolę poczucia sensu życia w zakresie relacji pomiędzy jakością życia i makiawelizmem. Uzyskane rezultaty, biorąc pod uwagę powiązania teoretyczne pomiędzy eudajmonistycznymi obszarami jakości życia a obszarami zmiany istotnymi dla procesu resocjalizacji w ramach ujęcia poznawczego i fenomenologicznego, niosą istotne implikacje w zakresie projektowania programów resocjalizacyjnych. W świetle uzyskanych rezultatów uzasadnione wydaje się, aby oddziaływania penitencjarne ukierunkowane były na podważanie i modyfikację postaw związanych inklinacjami manipulacyjnymi oraz falsyfikowanie negatywnych przekonań na temat otoczenia społecznego, jak również wzmaganie orientacji egzystencjalnej ukierunkowanej na poszukiwanie sensu prowadzącego do zdolności konstruktywnej oceny rzeczywistości i uzyskiwania poczucia spełnienia.

Słowa kluczowe: eudajmonistyczny dobrostan, resocjalizacja, makiawelizm, poczucie sensu życia, recydywiści penitencjarni.

The study presented in this article was conducted on a sample of 59 recidivist (men). The results indicate that both Machiavellianism and the sense of meaning of life are intrapsychic properties determining the functioning of convicts on the level of quality of life approached from the perspective of eudaimonistic dimensions. In addition, the study introduced an exploratory element showing the mediating role of the sense of meaning in life in terms of the relationship between quality of life and Machiavellianism. The obtained results, taking into account the theoretical connections between eudaimonistic areas of quality of life and areas of change important for the process of rehabilitation within the cognitive and phenomenological approach, have important implications in the design of rehabilitation programs. In the light of the results obtained, it seems reasonable that penitentiary activities should be aimed at undermining and modifying attitudes related to manipulative inclinations and falsifying negative beliefs about the social environment, as well as increasing existential orientation aimed at searching for life meaning leading to the ability of constructively assessing the reality and obtaining a sense of fulfillment.

Key words: eudaimonistic well-being, rehabilitation, Machiavellianism, sense of the meaning of life, recidivists of penitentiaries.

Wprowadzenie

Niniejszy artykuł podnosi problematykę roli syndromu makiawelizmu oraz poczucia sensu życia w psychospołecznym funkcjonowaniu recydywistów penitencjarnych w obszarze eudajmonistycznej jakości życia. Podjęty przedmiot badawczy uzyskuje szczególne znaczenie, gdy zastanowimy się nad celami wykonywania kary pozbawienia wolności ujętymi w art. 67 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego, które obejmują m.in. kwestie takie jak wzbudzanie woli współdziałania skazanych w kształtowaniu społecznie pożądanых postaw oraz kształtowanie poczucia odpowiedzialności i potrzeby przestrzegania porządku prawnego¹. Osiągnięcie wyżej wyróżnionych zapisów Kodeksu wydaje się mało prawdopodobne bez uwzględnienia eudajmonistycznego wymiaru jakości życia skazanych w trakcie

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., *Kodeks karny wykonawczy*, (Dz. U. z 2020, poz. 523).

wykonywania kary. Zauważyć należy, że jakość życia w tym wymiarze jest konstruktem, który znajduje odniesienie do wspomnianych celów kodeksowych, a także problematyki resocjalizacyjnej. W celu zobrazowania tej kwestii należy zauważyć, że eudajmonistyczne pojmowanie jakości życia wywodzi się z założeń filozofii Arystotelesa. Odnosi się ono do szczęścia rozumianego z perspektywy doświadczania autentycznego i sensownego życia, które bazuje na realizacji i osiągnięciu wartościowych cech – cnót² i nawiązuje do założeń dojrzałej osobowości G. Allporta. Jak zauważa D. Krok³ koncepcją, która pozwala na uchwycenie głównych składników eudajmonistycznego wymiaru jakości życia, jest model zaproponowany przez C. Ryff⁴. Badaczka ta na podstawie prac empirycznych nad Kwestionariuszem dobrostanu (*Psychological Well-Being Scales – PWBS*) wyróżniła sześć obszarów jakości życia, takich jak: autonomia, rozwój osobisty, celowość życia, samoakceptacja oraz pozytywne relacje z ludźmi i panowanie nad środowiskiem⁵. Odnosząc się do przedstawionej charakterystyki konstruktów, jakim jest eudajmonistyczna jakość życia, dostrzec należy, że pojęcie to pozostaje w bardzo bliskiej korespondencji z resocjalizacyjną w ujęciu kognitywnym i fenomenologicznym. Warto w tym miejscu zauważyć, że ujęcie kognitywne akcentuje m.in. rolę rozwoju struktury celów, wartości, dążeń i kompetencji społecznych, a podejście fenomenologiczne odnosi się do problematyki celowości życia oraz świadomości własnych potencjałów i dostrzegania możliwości ich realizacji⁶. Biorąc pod uwagę powyższą zbieżność teoretyczną, istotne jest rozpoznanie potencjalnych wyznaczników eudajmonistycznej jakości życia u osób wielokrotnie inkarcerowanych, w stosunku do których wcześniejsze oddziaływania penitencjarne nie przyniosły oczekiwanych rezultatów.

W niniejszej pracy stawiana jest teza, że makiawelizm stanowi jeden z obszarów intrapsychicznych, który jest istotny względem eudajmonistycznej

² J. Czapiński, *Spotkanie dwóch tradycji: hedonizmu i eudajmonizmu*, [w:] *Psychologia Pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnocie człowieka*, pod red. J. Czapińskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 13-17.

³ D. Krok, *Poczucie sensu życia jako mediator w związkach duchowości i eudajmonicznego dobrostanu psychicznego*, „Psychologia Jakości Życia” 2013, nr 11 (2), 145-162.

⁴ C.D. Ryff, *Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being*, „Journal of Personality and Social Psychology” 1989, 57 (6), 1069-1081.

⁵ D. Karaś, J. Ciecuch, *Polska adaptacja kwestionariusza dobrostanu*, „Roczniki Psychologiczne” 2017, nr 20 (4), 815-835.

⁶ A. Jaworska, *Teoretyczne podstawy procesu resocjalizacji*, [w:] *Psychologia Penitencjarna*, pod red. M. Ciosek, B. Pastwy-Wojciechowskiej, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016, s. 111-143.

jakości życia recydywistów penitencjarnych. Założenie to wynika z postulatów G. Allporta⁷. Autor ten dowodził, że określone grupy cech wydają się szczególnie adekwatne w celu ujmowania funkcjonowania psychicznego określonych typów jednostek. Makiawelizm ze względu na to, że uznawany jest za składnik „ciemnej triady osobowości”⁸ oraz z uwagi na związki z dysocjalnością i tendencjami do naruszania norm prawnych i społecznych⁹ wydaje się konstruktem, który pozwala na trafne przybliżenie mechanizmów regulujących psychospołeczne funkcjonowanie przestępców. Ze względu na uwarunkowania sytuacyjne i życiowe związane z odbywaniem kary pozbawienia wolności, które mogą być szczególnie uciążliwe dla osób dotkniętych syndromem makiawelizmu, właściwe jest uwzględnienie drugiej płaszczyzny, która może warunkować poziom eudajmonistycznego funkcjonowania recydywistów penitencjarnych, czyli poczucie sensu życia. Potencjalna zależność jakości życia od poczucia sensu życia oraz domniemana funkcja mediacyjna poczucia sensu życia w relacji pomiędzy makiawelizmem a jakością życia wynika z tego, że poczucie sensu życia stanowi intuicyjne, uogólnione odniesienie jednostki do samej siebie i otaczającego ją świata, które ma wymiar poznawczo-emocjonalny. Należy podkreślić, że kwestia globalności i wielowymiarowości poczucia sensu życia akcentowana jest w pracach wielu autorów¹⁰. Ponadto istotne jest, że pojęcie to odwołuje się do kategorii takich jak przekonanie o celowości i poczucie spełnienia¹¹. Jak się zdaje, tak wyabstrahowana właściwość intrapsychiczna, określana przez Baumeistera jako mit nadrzędnego znaczenia (*myth of higher meaning*)¹², mająca charakter poznawczo-emocjonalnej generalizacji, powinna wykazywać związki z różnymi eudajmonistycznymi wymiarami jakości życia.

Odnosząc się do ogólnych przesłanek teoretycznych, wskazujących na potencjalną zależność eudajmonistycznego dobrostanu od makiawelizmu i poczucia sensu życia, należy dostrzec, że brak jest szerszego

⁷ L.A. Pervin, *Psychologia osobowości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002.

⁸ D.L. Paulhus, K.M. Williams, *The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy*, „Journal of Research in Personality” 2002, 36 (6), 556-563.

⁹ K. Pospiszyl, *Psychopatia*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2000.

¹⁰ G.W. Allport, *Pattern and growth in personality*, Rinehart Holt and Winston NY, New York 1988; K. Popielski, *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1994; M. Straś-Romanowska, *Los człowieka jako problem psychologiczny. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992.

¹¹ D.L. Debats, *The Life Regard Index: Reliability and validity*, „Psychological Reports” 1990, 67 (1), 27-34; L.A. King, J.A. Hicks, J.L. Krull, A.K. Del Gaiso, *Positive affect and the experience of meaning in life*, „Journal of Personality and Social Psychology” 2006, 90 (1), 179-196.

¹² R.F. Baumeister, *Meanings of Life*, The Guilford Press, New York 1991.

zakresu prac badawczych pozwalających na identyfikację relacji pomiędzy wspomnianymi konstruktami u recydywistów penitencjarnych. Stanowiło to pobudkę do przybliżenia tego zagadnienia oraz podjęcia badań w tym obszarze.

Makiawelizm jako syndrom ograniczający doświadczanie eudajmonistycznej jakości życia

Powyżej nakreślona ogólna, teoretyczna przesłanka, nawiązująca do założeń G. Allporta wskazuje na zasadność wysnuwania przypuszczenia o roli syndromu makiawelizmu w kształtowaniu się eudajmonistycznego wymiaru jakości życia recydywistów penitencjarnych¹³. Warto rozwinąć ten wątek i odwołać się do przesłanek o charakterze bardziej szczegółowym, które obrazują specyfikę makiawelizmu jako właściwości osobowości związanej z poglądami, dążeniami i wartościami opozycyjnymi do wymiarów istotnych dla umacniania psychologicznego dobrostanu w ujęciu eudajmonistycznym. Zauważyć należy, że makiawelizm jest uznawany za cechę osobowości związaną z tendencją do uzyskiwania własnych celów, opierając się na manipulacji interpersonalnej¹⁴. Obecność syndromu makiawelicznego jest zbiorem specyficznych inklinacji odnoszących się do poglądów w trzech obszarach: negatywnej natury ludzkiej, dopuszczalności stosowania manipulacji oraz negatywnego odniesienia się do norm moralnych¹⁵. Niekonstruktywne psychospołecznie właściwości makiawelizmu przedstawił również A. Szmajke, opisując makiawelizm jako aprobatę strategii życiowej ukierunkowanej na uzyskanie dominacji nad innymi ludźmi w oparciu na manipulacji, której stosowanie sankcjonowane jest negatywnymi poglądami na naturę ludzką¹⁶.

Odnosząc się do powyżej przedstawionego rozumienia makiawelizmu, należy dostrzec, że makiawelizm, bez względu na uwarunkowania

¹³ G.W. Allport, *Pattern and growth in personality*, op. cit.

¹⁴ B. Fehr, D. Samsom, D. L. Paulhus, *The construct of Machiavellianism: twenty years later*, [w:] *Advances in personality assessment*, pod red. C. D. Spielberger, J.N. Butcher, t. 9, NJ: Erlbaum, Hillsdale 1992, s. 77-116; D.S. Wilson, D.Near, R.R. Miller, *Machiavellianism: A synthesis of the evolutionary and psychological literatures*, "Psychological Bulletin" 1996, 119 (2), 285-299.

¹⁵ I. Pilch, *Osobowość makiawelisty i jego relacje z ludźmi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008.

¹⁶ A. Szmajke, *Jacyż są makiaweliści*, [w:] *Od myśli i uczuć do decyzji i działań*, pod red. D. Dolińskiego, B. Weigl, Instytut Psychologii PAN, Warszawa 2001, s. 151-166.

sytuacyjne jest właściwością osobowości, która powinna wykazywać negatywne związki z eudajmonistycznymi aspektami jakości życia, a dla każdego z sześciu wymiarów jakości życia możliwe jest przywołanie badań przybliżających charakter ich związków z makiawelizmem.

W zakresie trudności makiawelistów w obszarze uzyskiwania jakości życia na płaszczyźnie pozytywnych relacji z ludźmi, należy odwołać się do rezultatów potwierdzających negatywne związki pomiędzy makiawelizmem a satysfakcją z życia w relacjach partnerskich, rodzinnych i małżeńskich¹⁷ oraz intymnych¹⁸, a także przyjacielskich¹⁹. Warto nadmienić o ustaleniach dotyczących niskiej orientacji makiawelistów na wspólność²⁰ oraz odwzajemnianie pozytywnych interakcji społecznych²¹. Nie bez znaczenia są tu również związki makiawelizmu z brakiem odczuwania zaufania w stosunku do innych ludzi²² oraz doświadczaniem zazdrości co do innych, a także poczuciem bycia obiektem zazdrości ze strony innych²³ i nasilonymi tendencjami do odczuwania wrogości²⁴.

W obszarze problematyki potencjalnych relacji makiawelizmu z samoakceptacją należy wskazać, że makiawelizm koreluje ujemnie z samooceną²⁵ oraz pozytywnie z poczuciem wstydu²⁶.

Odnosząc się do kwestii domniemych trudności makiawelistów w obszarze celowości życia, właściwe jest przywołanie badań charakteryzujących makiawelistów w wymiarze motywacyjnym. Z przeprowadzonego

¹⁷ I. Pilch, *Machiawelizm a oceny jakości życia*, [w:] *Psychologia jakości życia*, pod red. A. Bańki, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań 2005, s. 165-176.

¹⁸ J.W. McHoskey, *Machiavellianism and sexuality: On the moderating role of biological sex*, "Personality and Individual Differences" 2001, 31 (5), 779-789.

¹⁹ J.W. McHoskey, *Machiavellianism, intrinsic versus extrinsic goals, and social interest: A self-determination theory analysis*, "Motivation and Emotion" 1999, 23 (4), 267-283.

²⁰ S. Chen, A.Y. Lee-Chai, J.A. Bragh, *Relationship orientation as a moderator of effects of social power*, "Journal of Personality and Social Psychology" 2001, 80 (2), 173-187; I. Pilch, *Osobowość makiawelisty i jego relacje z ludźmi*, op. cit.

²¹ A. Gunnthorsdottir, K. McCabe, V. Smith, *Using the Machiavellianism instrument to predict trustworthiness in a bargaining game*, "Journal of Economic Psychology" 2002, 23 (1), 49-66.

²² M.B. Gurtman, *Trust, distrust, and interpersonal problems: A circumplex analysis*, "Journal of Personality and Social Psychology" 1992, 62 (6), 989-1002; S.V. Burks, J.P. Carpenter, E. Verhoogen, *Playing both roles in the trust game*, "Journal of Economic Behavior and Organization" 2003, 51 (2), 195-216.

²³ R.P. Vecchio, *Explorations in employee envy: Feeling envious and feeling envied*, "Cognition and Emotion" 2005, 19 (1), 69-81.

²⁴ I. Marušić, D. Bratko, P. Zarevski, *Self-reliance and some personality traits: Sex differences*, "Personality and Individual Differences" 1995, 19 (6), 941-943; K.D. Locke, L. Christensen, *Re-constructing the relational-interdependent self-construal and its relationship with self-consistency*, "Journal of Research in Personality" 2007, 41(2), 389-402.

²⁵ R.P. Vecchio, *Explorations in employee envy: Feeling envious and feeling envied*, op. cit.

²⁶ M.B. Gurtman, *Trust, distrust, and interpersonal problems: A circumplex analysis*, op. cit.; C. Wastell, A. Booth, *Machiavellianism: An alexithymic perspective*, "Journal of Social and Clinical Psychology" 2003, 22 (6), 730-744.

przez J.W. McHoskey badania wynika, że makiaweliści dużą wartość przypisują realizacji własnych celów o charakterze materialnym, a ich koncentracja na wymiernych aspektach relacji z innymi (aspekcie wymiany) sprawia, że mogą ignorować inne obszary życia, stanowiące potencjalne źródła motywacji (cele, dążenia i wartości) – które posiadają potencjał tworzenia jakości życia w obszarze celowości²⁷.

Poszukując przesłanek badawczych sankcjonujących doszukiwanie się potencjalnych negatywnych relacji pomiędzy makiawelizmem a panowaniem nad środowiskiem, należy odnieść się do badań ukazujących związek makiawelizmu z zewnętrznym lokowaniem kontroli wzmocnień²⁸.

Rozważając kwestię uzyskiwania przez makiawelistów jakości życia w wymiarze autonomii, właściwe jest nawiązanie do badań ukazujących związki makiawelizmu z lękiem²⁹ i nieśmiałością³⁰, a także niższą asertywnością i niższym poczuciem niezależności³¹.

W zakresie refleksji nad potencjalnymi relacjami pomiędzy makiawelizmem a rozwojem osobistym warto zwrócić uwagę na badania obrazujące negatywne relacje makiawelizmu względem satysfakcji z pracy³². Ponadto zauważyć należy, że makiawelizm koreluje dodatnio w modelu trójczynnikiem z psychotyzyzmem oraz z neurotyzyzmem³³. W modelu pięcioczynnikowym makiawelizm koreluje ujemnie z ugodowością i sumiennością³⁴ oraz dodatnio z neurotyzyzmem³⁵, co można interpretować jako ogólne wyznaczniki ograniczające możliwość realizacji osobistych potencjałów.

²⁷ J.W. McHoskey, *Machiavellianism, intrinsic versus extrinsic goals, and social interest: A self-determination theory analysis*, op. cit.

²⁸ Prociuk, Lawrence, 1976; za: I. Pilch, *Osobowość makiawelisty i jego relacje z ludźmi*, op. cit.

²⁹ P.J. Watson, J.T. Milliron, R.J. Morris, *Social desirability scales and theories of suicide: Correlations with alienation and self-consciousness*, "Personality and Individual Differences" 1995, 18 (6), 701-711; I. Pilch, *Emocje i osobowość makiawelisty*, [w:] *Blżej emocji II*, pod. red. A. Błachnio, A. Przepiórki, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008, s. 99-110.

³⁰ M.B. Gurtman, *Trust, distrust, and interpersonal problems: A circumplex analysis*, op. cit.

³¹ A. Szmajke, *Jacyz są makiaweliści*, op. cit.; I. Pilch, *Emocje i osobowość makiawelisty*, op. cit.

³² Hollan, 1983, Richford i Fortune, 1984; za: D.S. Wilson, D. Near, R.R. Miller, *Machiavellianism: A synthesis of the evolutionary and psychological literatures*, "Psychological Bulletin" 1996, 119 (2), 285-299; D.N. Jones, D.L. Paulhus, *Machiavellianism*, [w:] *Handbook of individual differences in social behavior*, pod red. M.R. Leary, R.H. Hoyle, Guilford, New York 2009, s. 93-108.

³³ I. Pilch, *Emocje i osobowość makiawelisty*, op. cit.

³⁴ D.L. Paulhus, K.M. Williams, *The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy*, "Journal of Research in Personality" 2002, 36 (6), 556-563; S. Jakobwitz, V. Egan, *The dark triad and normal personality traits*, "Personality and Individual Differences" 2006, 40 (2), 331-339.

³⁵ S. Jakobwitz, V. Egan, *The dark triad and normal personality traits*, "Personality and Individual Differences" 2006, 40 (2), 331-339.

Związki poczucia sensu życia z eudajmonistycznym dobrostanem

Podejmując kwestię związków pomiędzy poczuciem sensu życia a jakością życia u recydywistów penitencjarnych, należy zwrócić uwagę na dwa obszary przesłanek uzasadniających prowadzenie tego typu badań. W pierwszej kolejności warto wskazać na wymiar ogólnoteoretyczny, dotyczący korespondencji problematyki sensu z problematyką zachowania zdrowia³⁶ oraz dobrostanem psychicznym³⁷. Należy również odnieść się do dotychczasowych, licznych rezultatów badawczych, które potwierdzają związki poczucia sensu życia ze zmiennymi z obszaru przystosowania, zdrowia psychicznego, radzenia sobie ze stresem oraz takich, które stanowią wskaźniki dobrostanu psychologicznego. Wykazano, że poczucie sensu życia pozytywnie koreluje z samoświadomością³⁸, z wewnętrznym poczuciem kontroli³⁹ i poczuciem własnej wartości⁴⁰. Warto również zauważyć, że poczucie sensu życia wykazuje pozytywne relacje względem zadowolenia z życia⁴¹. O relacjach pomiędzy poczuciem sensu życia a eudajmonistyczną jakością życia świadczą również rezultaty badawcze ukazujące związki poziomu poczucia sensu życia z globalnym szczęściem⁴². Zbliżone rezultaty badawcze uzyskano również w badaniach K. Chamberlaina i S. Zika⁴³ oraz S. Sagy'ego, A. Antonovsky'ego i I. Adlera⁴⁴. Wspomnieć należy o obszernym zakresie rezultatów obrazujących umiarkowane, negatywne związki poczucia sensu życia ze wskaźnikami

³⁶ A. Antonovsky, *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować*, Fundacja Instytutu Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 1995.

³⁷ D.L. Debats, *Meaning in life: Clinical relevance and predictive power*, "British Journal of Clinical Psychology" 1996, 35 (4), 503-516.

³⁸ M.F. Steger, T.B. Kashdan, S. Oishi, *Being good by doing good: Daily eudaimonic activity and well-being*, "Journal of Research in Personality" 2008, 42 (1), 22-42.

³⁹ M.D. Newcomb, L.L. Harlow, *Life events and substance use among adolescents: mediating effects of perceived loss of control and meaninglessness in life*, "Journal of Personality and Social Psychology" 1986, 51 (3), 564-577.

⁴⁰ G.T. Reker, *The purpose in life test in an inmate population: An empirical investigation*, "Journal of Clinical Psychology" 1977, 33 (3), 668-693.

⁴¹ M.F. Steger, T.B. Kashdan, *Stability and specificity of meaning in life and life satisfaction over one year*, "Journal of Happiness Studies" 2007, 8 (2), 161-179.

⁴² G.T. Reker, E.J. Peacock, P. T. P. Wong, *Meaning and purpose in life and well-being: a life-span perspective*, "The Journal of Gerontology" 1987, 42 (1), 44-49; D.L. Debats, *Meaning in life: Clinical relevance and predictive power*, op. cit.

⁴³ K. Chamberlain, S. Zika, *Religiosity, meaning in life, and psychological well-being*, [w:] *Religion and mental health*, pod red. J.F. Schumaker, Oxford University Press, New York 1992, s. 138-148.

⁴⁴ S. Sagy, A. Antonovsky, I. Adler, *Explaining life satisfaction in later life: The sense of coherence model and activity theory*, "Behavior, Health, & Aging" 1990, 1 (1), 11-25.

depresji⁴⁵. Ponadto wykazano negatywne związki poziomu doświadczania poczucia sensu życia z nasileniem poziomu beznadziejności⁴⁶, a także nasileniem myśli suicydalnych⁴⁷ i niesuicydalnych zachowań autoagresywnych⁴⁸.

Poczucie sensu życia jako mediator zależności eudajmonistycznej jakości życia od makiawelizmu

W literaturze przedmiotu brak jest badań mogących bezpośrednio wskazywać na mediacyjną rolę poczucia sensu życia w zakresie relacji pomiędzy makiawelizmem a eudajmonistyczną jakością życia. Domniemanie takie wynika z przedstawionych powyżej rezultatów badawczych, ukazujących związki makiawelizmu oraz poczucia sensu życia z eudajmonistycznym dobrostanem, przy uwzględnieniu tego, że poczucie sensu życia stanowi zmienną o wysokim stopniu ogólności, która zawiera w sobie aspekty poznawcze w postaci przekonania o celowości życia oraz związane z funkcjonowaniem emocjonalnym w postaci poczucia spełnienia. Eksploracje mające na celu ustalenie ewentualnej roli mediacyjnej poczucia sensu życia w relacji makiawelizmu z jakością życia są również uzasadnione badaniami podnoszącymi problematykę dobrostanu psychicznego, w których ukazano, że poczucie sensu życia jest właściwością podmiotową, która kontroluje zależność dobrostanu od zmiennych osobowościowych i sytuacyjnych. Warto tu nadmienić o badaniach ukazujących pośredniczącą rolę poczucia sensu życia w zakresie zależności

⁴⁵ J. Battista, R. Almond, *The development of meaning in life*, "Psychiatry" 1973, 36 (4), 409-427; M.J. Dyck, *Assessing logotherapeutic constructs: Conceptual and psychometric status of the purpose in life and seeking of noetic goals tests*, "Clinical Psychology Review" 1987, 7 (4), 439-447; G.T. Reker, E.J. Peacock, P. T. P. Wong, *Meaning and purpose in life and well-being: a life-span perspective*, "The Journal of Gerontology" 1987, 42 (1), 44-49; R.B. Flannery, G.J. Flannery, *Sense of coherence, life stress, and psychological distress: A prospective methodological inquiry*, "Journal of Clinical Psychology" 1990, 46, 415-420; D.L. Debats, *Meaning in life: Clinical relevance and predictive power*, op. cit.

⁴⁶ M. Grygielski, E. Januszewska, A. Januszewski, A. Juros, P. Oleś, *Meaning in life and hopelessness: Interrelationships and intergroup differences*, "Polish Psychological Bulletin" 1984, 15 (4), 277-284.

⁴⁷ L.L. Harlow, M.D. Newcomb, P. M. Bentler, *Depression, self-derogation, substance use and suicide ideation: Lack of purpose in life as a meditational factor*, "Journal of Clinical Psychology" 1986, 42 (1), 5-22.

⁴⁸ J.H. Marco, J. Garcia-Alandete, S. Perez, V. Guillen, M. Jorquera, P. Espallargas, C. Botella, *Meaning in life and non-suicidal self-injury: A follow-up study with participants with Borderline Personality Disorder*, "Psychiatry Research" 2015, 15 (2), 561-566.

eudajmonistycznej jakości życia od religijnego systemu znaczeń⁴⁹ oraz w relacji pomiędzy religijnym systemem znaczeń a radzeniem sobie ze stresem⁵⁰. Należy również zwrócić uwagę na rezultaty ukazujące pośredniczącą funkcję poczucia sensu życia jako czynnika ograniczającego negatywne oddziaływanie stresorów na poziom przystosowania⁵¹ oraz nasilanie zaburzeń lękowych i PTSD⁵², a także negatywne oddziaływania na poziom zdrowia fizycznego⁵³. Powyższe rezultaty wskazują na to, że poczucie sensu życia ma właściwości integrujące relacje w wymiarze osobowość-przystosowanie i pośredniczy w zakresie oddziaływania środowiska na poziom przystosowania.

Związki makiawelizmu i poczucia sensu życia z eudajmonistycznym dobrostanem u recydywistów penitencjarnych – badania własne

Celem głównym badania było poszukiwanie u recydywistów penitencjarnych związków pomiędzy jakością ich życia w ujęciu eudajmonistycznym a nasileniem syndromu makiawelizmu i poczucia sensu życia. Ponadto istotnym eksploracyjnym aspektem badania było dokonanie wstępnego ustalenia odnośnie do potencjalnej roli mediacyjnej poczucia sensu życia w zakresie zależności pomiędzy makiawelizmem a jakością życia. Elementem badawczym, który wykraczał poza dotychczasowe badania w zakresie relacji pomiędzy makiawelizmem a eudajmonistycznym dobrostanem było wykorzystanie do pomiaru poczucia sensu życia, rozumianego w kategoriach poczucia celowości życia i poczucia spełnienia,

⁴⁹ D. Krok, *Religijność a jakość życia w perspektywie mediatorów psychospołecznych*, Wydawnictwo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2009.

⁵⁰ D. Krok, *Mediacyjna rola poczucia sensu życia w relacjach religijności i radzenia sobie ze stresem*, [w:] *Nauka wobec religijności i duchowości człowieka*, pod red. K. Skrzypińskiej, H. Grzymały-Moszczyńskiej, M. Jarosz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2014, s. 147-167.

⁵¹ N. Krause, *Evaluating the stress-buffering function of meaning in life among older people*, "Journal of Aging and Health" 2007, 19 (5), 792-812.

⁵² B. Dudek, *Zaburzenie po stresie traumatycznym*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001.

⁵³ S.K. Lutgendorf, P.P. Vitaliano, T. Tripp-Reimer, J.H. Harvey, D.M. Lubaroff, *Sense of coherence moderates the relationship between life stress and natural killer cell activity in healthy older adults*, "Psychology and Aging" 1999, 14 (4), 552-563; G. Bishop, *Psychologia zdrowia*, Wydawnictwo ASTRUM, Wrocław 2000.

pozycji kwestionariuszowych skali *Life Regard Index* – *LRI* autorstwa J. Battisty i R. Almond⁵⁴.

Procedura badania

Cel badawczy dotyczył ustalenia ilościowych zależności między uwzględnianymi zmiennymi⁵⁵. Badanie oparte było na samoopisie przy wykorzystaniu stosownych narzędzi kwestionariuszowych. Kwestionariusze były wypełniane metodą papier-ołówek. Udział w badaniu był anonimowy i dobrowolny. Procedurą badawczą objęto 59 recydywistów penitencjarnych, którzy odbywali karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym w Raciborzu w 2020 r. Przebadano osadzonych w wieku od 27 do 68 lat ($M = 39,75$, $SD = 8,84$).

Metody badawcze

W badaniu zastosowano trzy kwestionariusze: *Mach IV* (R. Christie i F. Geis) w adaptacji K. Pospiszyla⁵⁶, skalę *Life Regard Index* – *LIR* autorstwa J. Battisty i R. Almonda⁵⁷, kwestionariusz dobrostanu C. Ryff (*Psychological Well Being Scales* – *PWBS*) w polskiej adaptacji⁵⁸.

Skala *Mach IV*⁵⁹ autorstwa R. Christiego i F. Geis⁶⁰ służy do opisu osobowości makiawelicznej. Składa się z dwudziestu stwierdzeń ocenianych na siedmiostopniowej skali (1 – „całkowicie się nie zgadzam”, 7 – „całkowicie się zgadzam”). Poszczególne oceny sumuje się, a następnie dodaje dwadzieścia punktów, uzyskując wskaźnik poziomu makiawelizmu – im wyższy wynik, tym wyższy poziom makiawelizmu⁶¹. W skład wyniku ogólnego wchodzi podskale, takie jak: „taktyka”, „poglądy

⁵⁴ J. Battista, R. Almond, *The development of meaning in life*, op. cit.

⁵⁵ W celu wykonania obliczeń prezentowanych w niniejszym artykule wykorzystano program *Statistica 13.3*.

⁵⁶ K. Pospiszyl, *Psychopatia*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2000.

⁵⁷ J. Battista, R. Almond, *The development of meaning in life*, op. cit.

⁵⁸ D. Karaś, J. Ciecich, *Polska adaptacja kwestionariusza dobrostanu*, op. cit.

⁵⁹ Współczynniki rzetelności Cronbacha dla *Mach IV*, wyznaczone na podstawie danych zebranych w badaniu, wyniosły: $\alpha = 0,73$ (dla wyniku ogólnego *Mach IV*), $\alpha = 0,57$ (dla skali „Taktyka”), $\alpha = 0,59$ (dla skali „Poglądy na naturę ludzką”). Współczynnik Cronbacha dla skali „Moralność” okazał się niewystarczający, gdyż uzyskał wartość $\alpha = 0,22$.

⁶⁰ K. Pospiszyl, *Psychopatia*, op. cit.

⁶¹ Ibidem; I. Pilch, *Osobowość makiawelisty i jego relacje z ludźmi*, op. cit.

na naturę ludzką” oraz „moralność”. Skala „taktyka” dotyczy stosowania taktyk manipulowania otoczeniem. Skala „poglądów na naturę ludzką” związana jest z poziomem nasilenia negatywnego postrzegania innych ludzi. Skala „moralność” odnosi się do stopnia lekceważenia norm. Kwestionariusz dobrostanu⁶² (*Psychological Well Being Scale – PWBS*) C. Ryff⁶³, w polskiej adaptacji D. Karaś i J. Ciecucha⁶⁴, służy do pomiaru psychologicznej jakości życia w sześciu wymiarach (sferach), takich jak: autonomia, rozwój osobisty, cel (sens) w życiu, samoakceptacja, panowanie nad środowiskiem oraz pozytywne relacje z innymi. Narzędzie zawiera 84 stwierdzenia (po 14 stwierdzeń dla każdej skali) oceniane na sześciostopniowej skali (od 1 – „zdecydowanie się nie zgadzam” do 6 – „zdecydowanie się zgadzam”).

Wykorzystano 22 pozycje kwestionariuszowe pochodzące z inwentarza *Life Regard Index* autorstwa J. Battista’ e i R. Almonda – w procesie adaptacji. Udzielanie odpowiedzi na twierdzenia zawarte w adaptowanym kwestionariuszu następowało w oparciu na pięciostopniowej skali (od 1 – „zdecydowanie się nie zgadzam” do 5 – „zdecydowanie się zgadzam”). Ustalono, że adaptowane narzędzie uzyskuje poprawny wskaźnik rzetelności, a zastosowana procedura wielu cech i wielu metod wskazuje na jego trafność⁶⁵. Skala umożliwia pomiar globalnego poczucia sensu, który zawiera aspekt przekonania o celowości życia oraz poczucie spełnienia. Wprawdzie J. Battista, R. Almond postulują wieloczynnikową strukturę inwentarza⁶⁶, jednak analizy wykonane przez M. Steger’a⁶⁷

⁶² Współczynniki rzetelności *alfa* Cronbacha określone dla poszczególnych aspektów jakości życia kształtują się na poziomie od *alfa* = 0,77 do *alfa* = 0,85 (w przeprowadzonym badaniu uzyskano nieco niższe wskaźniki rzetelności od *alfa* = 0,73 do *alfa* = 0,81).

⁶³ C.D. Ryff, *Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being*, op. cit.

⁶⁴ D. Karaś, J. Ciecuch, *Polska adaptacja kwestionariusza dobrostanu*, op. cit.

⁶⁵ Ustalono korelację globalnego wskaźnika poczucia sensu mierzonego pulą *itemów LIR* ze skalą *PLT* (*Purpose in Life Test*) w adaptacji Płużek (1996) ($r=0,84$) oraz skalą sensowności *SOC* (*Sense of Coherence A. Antonovsky’ ego*) ($r=0,64$). Istotne jest, że pula *itemów* pochodząca z kwestionariusza *LRI* wykazywała niższe korelacje z pozostałymi dwoma skalami kwestionariusza *SOC* (dla *Zrozumiałości* uzyskano $r=0,49$ a dla *Sterowalności* uzyskano $r=0,57$). Trafność narzędzia potwierdzają również korelacje ze strukturalnymi aspektami systemu znaczeń oraz stylami radzenia sobie ze stresem (Rychlik, 2018). W obecnym badaniu wykonano dodatkową weryfikację trafności ukazującą związeki adaptowanego narzędzia z obecnością znaczenia (sensu) zawartą w kwestionariuszu *MLQ* (*Meaning in life Questionnaire*) M. Stegera (2009) w adaptacji M. Kossakowskiej, P. Kwiatka i T. Stefaniaka (2013). Uzyskano wartość wskaźnika Spearmana $R=0,73$.

⁶⁶ J. Battista, R. Almond, *The development of meaning in life*, op. cit.

⁶⁷ M.F. Steger, *Structural validity of the Life Regard Index*, “Measurement and Evaluation in Counselling and Development” 2007, 40 (2), 97-109.

wskazują, jako jeden z wariantów, zasadność wyodrębniania jednego, integrującego czynnika poczucia sensu życia⁶⁸.

Wyniki badania i wnioski

W ramach opisowej analizy danych dokonano ustaleń dotyczących wartości średnich oraz odchyłeń standardowych badanych zmiennych, aby dokonać wstępnej oceny ich rozkładów. W tabeli nr 1 zaprezentowano średnie i odchylenia standardowe poszczególnych wskaźników makiawelizmu, wskaźnika poczucia sensu życia oraz wskaźników wyróżnionych w ramach eudajmonistycznej jakości życia.

Tabela 1. Średnie i odchylenia standardowe dla wskaźników z obszaru: makiawelizmu, poczucia sensu życia oraz eudajmonistycznej jakości życia

Lp.	Wskaźniki Makiawelizmu (<i>Mach IV</i>)	M	SD
1	Makiawelizm – wskaźnik globalny	94,94	15,89
2	Makiawelizm – „Taktyka” i „Poglądy na naturę ludzką”	86, 88	14,36
3	Makiawelizm – „Taktyka”	46,32	8,17
4	Makiawelizm – „Poglądy na naturę ludzką”	60,55	8, 67
5	Makiawelizm – „Moralność”	28	2,67
Lp.	Wskaźnik globalnego poczucia sensu życia mierzony w oparciu o pozycje kwestionariuszowe <i>LRI</i>	M	SD
1	Poczucie sensu życia	77,83	17,19
Lp.	Wskaźniki Makiawelizmu (<i>Mach IV</i>)	M	SD
1	Jakość życia – wskaźnik globalny	339,08	66,88
2	„Autonomia”	56,06	11,65
3	„Rozwój osobisty”	59,47	13,01
4	„Cel (sens) w życiu”	59,54	13,75
5	„Samoakceptacja”	50,72	12,07
6	„Panowanie nad środowiskiem”	57,05	9,37
7	„Pozytywne relacje z innymi”	55,72	13,73

Źródło: badania własne.

⁶⁸ W niniejszym badaniu dla wyróżnionej grupy *itemów LRI* uzyskano jedynie nieznaczące załamanie wykresu ośpiska, co wskazuje na możliwość ich integrowania w ramach jednego czynnika.

W celu szczegółowego rozpoznania specyfiki analizowanych zmiennych wykonano testy normalności. Wykazały one, że wszystkie badane zmienne, prócz globalnego wskaźnika makiawelizmu, uzyskały rozkład zbliżony do zgodnego z krzywą Gaussa. Biorąc pod uwagę specyfikę kwestionariusza *Mach IV* związaną z niską rzetelnością skali „Moralność”, obliczono wskaźnik globalny makiawelizmu z wyłączeniem tej podskali. Uzyskano wynik ogólny zawierający wymiar „Taktyki” i „Poglądów na naturę ludzką”. Tak ustalony wskaźnik okazał się zbliżony do rozkładu normalnego⁶⁹.

Uzyskane rozkłady pozwoliły na ustalenie siły związków jakości życia ze skalą „Taktyki”, skalą „Poglądów na naturę ludzką” oraz skalą „Moralności”, a także z wynikiem globalnym zawierającym jednocześnie wymiar „Taktyki” i „Poglądów na naturę ludzką” (z wyłączeniem skali „Moralności”). W tabeli nr 2 przedstawiono korelacje wszystkich obszarów eudajmonistycznego dobrostanu z czterema wyróżnionymi wskaźnikami makiawelizmu.

Tabela 2. Korelacje wymiarów eudajmonistycznego dobrostanu z czterema wskaźnikami makiawelizmu

Wskaźniki	„Taktyka” i „Poglądy”	„Taktyka”	„Poglądy”	„Moralność”
Jakość życia – wynik globalny	-0,66*	-0,65*	-0,48*	-0,29*
„Autonomia”	-0,40*	-0,38*	-0,29*	-0,10
„Rozwój osobisty”	-0,58*	-0,63*	-0,37*	-0,21
„Cel (sens) w życiu”	-0,61*	-0,65*	-0,40*	-0,31*
„Samoakceptacja”	-0,59*	-0,51*	-0,49*	-0,25
„Panowanie nad środowiskiem”	-0,55*	-0,54*	-0,39*	-0,22
„Pozytywne relacje z innymi”	-0,62*	-0,58*	-0,48*	-0,37*

Źródło: badania własne.

Legenda: * współczynniki korelacji istotne na poziomie $p < 0,05$.

Przyglądając się rezultatom zaprezentowanym w tabeli 1. dostrzec należy, że eudajmonistyczna jakość życia we wszystkich obszarach wykazuje jednoznaczne, negatywne związki z makiawelizmem w zakresie

⁶⁹ Test Kołmogorowa-Smirnowa dla wskaźnika makiawelizmu, uwzględniającego „Taktykę” i „Poglądy na naturę ludzką”, uzyskał wartość $d=14$, przy p zbliżonym do 0,20, co pozwala z pewną ostrożnością przyjąć, że rozkład tej zmiennej dąży do zgodności z rozkładem Gaussa.

skali globalnej, ujmującej jednocześnie „Taktykę” i „Poglądy na naturę ludzką”, jak i z każdym z tych wymiarów ujmowanych w ramach odrębnego czynnika. Mniej jednoznaczne są negatywne związki jakości życia z „Moralnością”, choć dostrzegalne jest, że spośród siedmiu aspektów jakości życia trzy uzyskały istotne statystycznie negatywne związki z tym wymiarem makiawelizmu⁷⁰.

Siłę związku globalnego wskaźnika makiawelizmu (obejmującego „Taktykę”, „Poglądy” oraz „Moralność”) z poszczególnymi obszarami jakości życia ustalono na podstawie wykorzystania współczynnika R Spearmana. Współczynnik ten dla poszczególnych wskaźników *PWBS* kształtował się w następujący sposób: dla wyniku ogólnego *PWBS* uzyskano $R = -0,52$, dla „Autonomii” $R = -0,33$, dla „Rozwoju Osobistego” $R = -0,51$, dla „Celu (Sensu) Życia” $R = -0,51$, dla „Samoakceptacji” $R = -0,44$, dla „Panowania nad Środowiskiem” $R = -0,41$ oraz dla „Pozytywnych relacji z innymi” $R = -0,52$. Wszystkie wartości współczynnika korelacji uzyskały istotność statystyczną na poziomie $p < 0,05$.

Dokonując refleksji nad uzyskanymi rezultatami, można wysnuć dwa rodzaje wniosków istotnych dla problematyki resocjalizacyjnej. Po pierwsze istotne jest, że wdrażanie programów resocjalizacyjnych modyfikujących postawy, przekonania oraz schematy makiaweliczne może sprzyjać rozwiązaniu istotnych dla penitencjarystyki problemów związanych z brakiem stabilności funkcjonowania psychospołecznego osadzonych w trakcie odbywania kary (na przykład poprzez ograniczanie u nich ryzyka suicydalnego i tendencji autoagresywnych). Drugi z nasuwających się wniosków odnosi się do kwestii efektywności procesu resocjalizacji. Biorąc pod uwagę kwestię teoretycznych relacji poziomu dobrostanu ujmowanego z perspektywy eudajmonistycznej z kognitywnym i fenomenologicznym podejściem do zmiany resocjalizacyjnej, uprawnione jest stwierdzenie, że zaprezentowane rezultaty potwierdzają zasadność wprowadzenia do systemu penitencjarnego oddziaływań ukierunkowanych na ograniczanie wagi syndromu makiawelizmu w regulacji zachowania recydywistów. Tego typu oddziaływania mogą stanowić czynnik sprzyjający ich readaptacji społecznej oraz minimalizujący u nich powrotność do działalności przestępczej po zwolnieniu.

⁷⁰ Rezultaty dotyczące „Moralności” należy interpretować z dużą ostrożnością z uwagi na to, że podskala ta nie uzyskała wystarczającego poziomu rzetelności. Prezentowane w tym obszarze wyniki mają jedynie na celu przybliżenie potencjalnej specyfiki relacji pomiędzy „Moralnością” makiawelistów a wymiarami ich jakości życia.

W ramach niniejszej pracy uwzględniono również kwestię związków jakości życia z poczuciem sensu życia. Siłę związku wskaźnika poczucia sensu życia z poszczególnymi obszarami jakości życia ustalono, opierając się na współczynniku korelacji r Pearsona. Współczynnik ten dla poszczególnych wskaźników *PWBS* kształtował się w następujący sposób: dla wyniku ogólnego *PWBS* uzyskano $r = 0,78$, dla „Autonomii” $r = 0,41$, dla „Rozwoju Osobistego” $r = 0,77$, dla „Celu (Sensu) Życia” $r = 0,86$, dla „Samoakceptacji” $r = 0,57$, dla „Panowania nad Środowiskiem” $r = 0,41$ oraz dla „Pozytywnych relacji z innymi” $r = 0,62$. Wszystkie wartości współczynnika korelacji uzyskały istotność statystyczną na poziomie $p < 0,05$.

Odnosząc się do zaprezentowanych wyżej rezultatów, należy zauważyć, że charakter związków pomiędzy jakością życia a poczuciem sensu w badanej grupie recydywistów jest zgodny z rezultatami wielu badań prowadzonych na innych grupach. Rezultaty te implikują zasadność prowadzenia względem recydywistów psychokorekcji wzmacniającej poczucie sensowności życia w celu poprawy ich poziomu jakości życia, co powinno znajdować przełożenie na poprawę ich ogólnego przystosowania psychospołecznego w rozumieniu resocjalizacyjnym. Izolacja penitencjarna jest sytuacją kryzysową wymagającą kształtowania umiejętności radzenia sobie. Warto też nadmienić, że skuteczność radzenia sobie opartego na tworzeniu znaczeń i przewartościowań oraz zmianie perspektywy pojmowania sytuacji stresującej potwierdzono w badaniach nad osobami zmagającymi się z sytuacjami o ograniczonej podatności na *coping* zadaniowy⁷¹. Park i Folkman⁷² wskazują na wysoką adekwatność co do tego typu sytuacji życiowych strategii opartych na kontroli znaczenia, która stanowi adaptacyjny substytut kontroli instrumentalnej. Niewykluczone zatem, że programy resocjalizacyjne powinny zawierać elementy wspierające procesy pozytywnego przewartościowania i poszukiwania sensu. Zmiana resocjalizacyjna w pewnym stopniu bazująca na doświadczeniu

⁷¹ S.C. Thompson, A. Sobolew-Shubin, M.E. Galbraith, L. Schwankovsky, D. Cruzen, *Maintaining perceptions of control: Finding perceived control in low-control circumstances*, „Journal of Personality and Social Psychology” 1993, 64 (2), 293-304; G. Affleck, H. Tennen, S. Croog, S. Levine, *Causal attribution, perceived benefits, and morbidity after a heart attack: An 8 year study*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology” 1987, 55 (1), 29-35; J.D. Brown, *Coping with stress: The beneficial role of positive illusions*, [w:] *Cognitive coping, families and disability*, pod red. A.P. Turnbull, J.M. Patterson, S.K. Behr, D.L. Murphy, J.G. Marquis, M.J. Blue-Banning, Brookes, Baltimore 1993, s. 123-133; J.T. Moskowitz, S. Folkman, L. Collette, E. Vittinghoff, *Coping and mood during AIDS-related caregiving and bereavement*, „Annals of Behavioural Medicine” 1996, 18 (1), 49-57.

⁷² C.L. Park, S. Folkman, *Meaning in the context of stress and coping*, „Review of General Psychology” 1997, 1 (2), 115-144.

izolacji może odwoływać się do rozbudowywania zdolności do stosowania strategii z zakresu pozytywnego przewartościowania, co w konsekwencji powinno sprzyjać poprawie przystosowania recydywistów w wymiarze indywidualnym i społecznym.

Przedstawione w niniejszym opracowaniu analizy korelacyjne potwierdzają w sposób jednoznaczny wyraźne związki makiawelizmu i poczucia sensu życia z eudajmonistyczną jakością życia. Stanowią one przesłankę uprawniającą do przeprowadzenia eksploracji mającej na celu rozstrzygnięcie kwestii potencjalnej roli mediacyjnej poczucia sensu życia w zakresie relacji pomiędzy makiawelizmem a jakością życia. Weryfikacja tego celu badawczego wymaga wykonania obliczeń w ramach trzech modeli regresji wielorakiej na podstawie procedury postulowanej przez Barona i Kenny'ego⁷³. W niniejszej pracy kwestia identyfikowania potencjalnej mediacyjnej roli poczucia sensu życia zostanie ograniczona jedynie do zależności wskaźnika globalnej jakości życia – *PWBS* od wskaźnika globalnego makiawelizmu (obejmującego „Taktykę” i „Poglądy na naturę ludzką”).

Zgodnie z przyjętą procedurą oraz zakładanym modelem zależności między zmiennymi w pierwszym kroku należy wykonać regresję uwzględniającą w roli zmiennej zależnej globalną jakość życia, a w roli zmiennej niezależnej globalny makiawelizm. W tabeli 3. zaprezentowano rezultat tej analizy.

Tabela 3. Rezultat modelu regresji (nr 1) obrazujący zależność jakości życia (skali globalnej *PWBS*) od poziomu makiawelizmu (uwzględniającego „Taktykę” i „Poglądy na naturę ludzką”)

Wartości podstawowych współczynników i estymatorów charakteryzujących równanie modelu regresji wraz z oceną jego istotności: <i>Skoryg. R² = 0,42; F (1,57) = 43,006; p < 0,001; Błąd std. estymacji = 50,934</i>	
Makiawelizm – „Taktyka” i „Poglądy”	<i>beta = -0,65; t = -6,55; p < 0,001</i>

Źródło: badania własne.

Uzyskany rezultat badania potwierdza, że makiawelizm (obejmujący „Taktykę” oraz „Poglądy na naturę ludzką” objaśnia 42% wariacji globalnej jakości życia (*PWBS*). Istotność statystyczna modelu oraz predyktora wskazuje na spełnienie pierwszego warunku mediacyjnego.

⁷³ R.M. Baron, D.A. Kenny, *The moderator-mediator variable distinction in social psychological research – Conceptual, strategic, and statistical considerations*, “Journal of Personality and Social Psychology” 1986, 51 (6), 1173-1182.

W ramach kolejnego kroku właściwe jest wykonanie regresji, w której w roli zmiennej zależnej uwzględnione będzie poczucie sensu życia, a w roli zmiennej niezależnej globalny makiawelizm (obejmujący „Taktykę” i „Poglądy na naturę ludzką”). Rezultaty tej analizy przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Rezultat modelu regresji (nr 2) obrazujący zależność poczucia sensu życia od poziomu makiawelizmu (zawierającego „Taktykę” i „Poglądy na naturę ludzką”)

Wartości podstawowych współczynników i estymatorów charakteryzujących równanie modelu regresji wraz z oceną jego istotności: <i>Skoryg. R² = -0,39; F (1,57) = 38,476; p < 0,001; Błąd std. estymacji = 13,403</i>	
Makiawelizm („Taktyka” i „Poglądy”)	<i>beta = -0,638; t = -6,20; p < 0,001</i>

Źródło: badania własne.

Wynik badania wskazuje, że makiawelizm (uwzględniający „Taktykę” i „Poglądy na naturę ludzką”) objaśnia 39% wariancji poczucia sensu życia. Istotność statystyczna modelu oraz istotność predyktora potwierdzają spełnienie drugiego warunku mediacyjnego. Uzasadnia to wykonanie ostatniego elementu analizy.

Końcowy element obliczeniowy polega na ustaleniu całościowej zależności jakości życia (skali globalnej *PWBS*) od poziomu makiawelizmu (uwzględniającego „Taktykę” oraz „Poglądy na naturę ludzką”) i poczucia sensu życia⁷⁴.

Tabela 5. Rezultat modelu regresji (nr 3) obrazujący całościową zależność globalnej jakości życia (*PWBS*) od poczucia sensu życia i poziomu makiawelizmu (zawierającego „Taktykę” i „Poglądy na naturę ludzką”)

Wartości podstawowych współczynników i estymatorów charakteryzujących równanie modelu regresji wraz z oceną jego istotności: <i>Skoryg. R² = 0,64; F (2,56) = 54,464; p < 0,001; Błąd std. estymacji = 39,662</i>	
Makiawelizm („Taktyka” i „Poglądy”)	<i>beta = -0,261; t = -2,59; p = 0,012</i>
Poczucie sensu życia	<i>beta = 0,621; t = -6,16; p < 0,001</i>

Źródło: badania własne.

⁷⁴ Ostatni krok obliczeniowy związany z wykryciem mediacji polega na wykonaniu regresji, która jednocześnie uwzględnienia jako predyktory globalnego wskaźnika *PWBS* zarówno makiawelizm (obejmujący „Taktykę” i „Poglądy”), jak i poczucie sensu życia.

Powyższy rezultat wskazuje, że makiawelizm i poczucie sensu życia wspólnie wyjaśniają 64% wariacji globalnej jakości życia. Istotne jest, aby zauważyć, że znacznie obniżyła się bezwzględna wartość *beta* dla makiawelizmu w modelu nr 3 (względem modelu nr 1, w którym nie uwzględniono wariacji wyjaśnianej przez poczucie sensu życia). Makiawelizm w modelu nr 1 uzyskał wartość *beta* = -0,65, natomiast w modelu nr 3 dla makiawelizmu osiągnięto *beta* = -0,251 (przy zachowaniu istotności statystycznej $p = 0,012$)⁷⁵. Powyżej zaprezentowane analizy wskazują, że poczucie sensu życia częściowo mediuje zależność jakości życia od makiawelizmu.

Uzyskane rezultaty wskazują, że poczucie sensu życia częściowo pośredniczy w zakresie negatywnej zależności jakość życia od makiawelizmu, przy czym relacja ta ma taki charakter, że makiawelizm posiada potencjał do obniżania poczucia sensu życia, co znajduje negatywne przełożenie w obszarze jakości życia. Wynik ten niesie za sobą znamienne znaczenie dla problematyki realizacji oddziaływań penitencjarnych. Wskazuje na możliwość poprawy funkcjonowania osadzonych poprzez podważanie ich orientacji makiawelicznej, co powinno sprzyjać budowaniu poczucia sensu życia i eudajmonistycznej jakości życia. Biorąc pod uwagę charakter konstrukt, jakim jest poczucie sensu życia, które związane jest z efektywnością strategii kontroli znaczenia⁷⁶, niewykluczone jest, że zarówno makiawelizm, jak i jakość życia będą wykazywały zależności od potencjału jednostki w zakresie zdolności do odnajdywania znaczeń i źródeł sensu. Wskazuje to na zasadność prowadzenia oddziaływań kierowanych na konstruktywne rozbudowywanie strategii zaradczych, opartych na nadawaniu znaczenia i sensu.

Dyskusja

W artykule odwołano się do relacji teoretycznej pomiędzy eudajmonistyczną jakością życia a obszarami istotnymi z punktu widzenia resocjalizacji w ujęciu kognitywnym oraz fenomenologicznym, co przemawia za tym, że wzrost aspektów jakości życia może być utożsamiany ze zmianą o charakterze resocjalizacyjnym. Jednocześnie w pracy wykazano,

⁷⁵ Występowanie mediacji potwierdza również istotny statystycznie rezultat testu Sobela ($z = 2,45$; $p < 0,015$).

⁷⁶ C.L. Park, S. Folkman, *Meaning in the context of stress and coping*, op. cit.

że eudajmonistyczna jakość życia osób wielokrotnie inkarcerowanych wykazuje negatywnie umiarkowane związki z makiawelizmem oraz umiarkowane lub silne związki z poczuciem sensu życia. W kontekście powyższych założeń dotyczących korespondencji pomiędzy jakością życia a resocjalizacją rodzi się domniemanie, że konstruktywne podważanie schematów i przekonań makiawelicznych, przy jednoczesnym wspieraniu zasobów „sensotwórczych”, może wspierać zmianę resocjalizacyjną. Potwierdzony w badaniu rezultat mediacyjnej roli poczucia sensu życia w zakresie zależności jakości życia od makiawelizmu można również interpretować w kategoriach modelu radzenia sobie poprzez nadawanie znaczenia⁷⁷. W świetle tej koncepcji rezultat ten wskazuje, że uruchamianie strategii opartych na konstruktywnym nadawaniu znaczenia może stanowić pozytywną przemianę zarówno w obszarze jakości życia, jak i w zakresie ograniczania syndromu makiawelizmu, co może być wykorzystane w programach resocjalizacyjnych i psychokorekcyjnych.

⁷⁷ Ibidem.

Bibliografia

- Affleck G., Tennen H., Croog S., Levine S., *Causal attribution, perceived benefits, and morbidity after a heart attack: An 8 year study*, "Journal of Consulting and Clinical Psychology" 1987, 55 (1).
- Allport G. W., *Pattern and growth in personality*, Rinehart Holt and Winston NY, New York 1988.
- Antonovsky A., *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować*, Fundacja Instytutu Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 1995.
- Baron R.M., Kenny D.A., *The moderator-mediator variable distinction in social psychological research – Conceptual, strategic, and statistical considerations*, "Journal of Personality and Social Psychology" 1986, 51 (6).
- Battista J., Almond R., *The development of meaning in life*, "Psychiatry" 1973, 36 (4).
- Baumeister R.F., *Meanings of Life*, "The Guilford Press" 1991.
- Bishop G., *Psychologia zdrowia*, Wydawnictwo ASTRUM, Wrocław 2000.
- Brown J.D., *Coping with stress: The beneficial role of positive illusions*, [w:] *Cognitive coping, families and disability*, pod red. A.P. Turnbull, J.M. Patterson, S.K. Behr, D.L. Murphy, J.G. Marquis, M.J. Blue-Banning, Brookes, Baltimore 1993.
- Burks S.V., Carpenter J.P., Verhoogen E., *Playing both roles in the trust game*, "Journal of Economic Behavior and Organization" 2003, 51 (2).
- Chamberlain K., Zika S., *Religiosity, meaning in life, and psychological well-being*, [w:] *Religion and mental health*, pod red. J.F. Schumaker, Oxford University Press, New York 1992.
- Chen S., Lee-Chai A.Y., Bragh J.A., *Relationship orientation as a moderator of effects of social power*, "Journal of Personality and Social Psychology" 2001, 80 (2).
- Czapiński J., *Spotkanie dwóch tradycji: hedonizmu i eudajmonizmu*, [w:] *Psychologia Pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnocie człowieka*, pod red. J. Czapińskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Debats D.L., *The Life Regard Index: Reliability and validity*, "Psychological Reports" 1990, 67 (1).
- Debats D.L., *Meaning in life: Clinical relevance and predictive power*, "British Journal of Clinical Psychology" 1996, 35 (4).
- Dudek B., *Zaburzenie po stresie traumatycznym*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001.
- Dyck M.J., *Assessing logotherapeutic constructs: Conceptual and psychometric status of the purpose in life and seeking of noetic goals tests*, "Clinical Psychology Revue" 1987, 7 (4).

- Fehr B., Samsom D., Paulhus D.L., *The construct of Machiavellianism: twenty years later*, [w:] *Advances in personality assessment*, pod red. C.D. Spielberger, J.N. Butcher, t. 9, NJ: Erlbaum, Hillsdale 1992.
- Flannery R.B., Flannery G.J., *Sense of coherence, life stress, and psychological distress: A prospective methodological inquiry*, "Journal of Clinical Psychology" 1990, 46.
- Grygielski M., Januszewska E., Januszewski A., Juros A., Oleś P., *Meaning in life and hopelessness: Interrelationships and intergroup differences*, "Polish Psychological Bulletin" 1984, 15 (4).
- Gunnthorsdottir A., McCabe K., Smith V., *Using the Machiavellianism instrument to predict trustworthiness in a bargaining game*, "Journal of Economic Psychology" 2002, 23 (1).
- Gurtman M.B., *Trust, distrust, and interpersonal problems: A circumplex analysis*, "Journal of Personality and Social Psychology" 1992, 62 (6).
- Harlow L.L., Newcomb M.D., Bentler P.M., *Depression, self - derogation, substance use and suicide ideation: Lack of purpose in life as a meditational factor*, "Journal of Clinical Psychology" 1986, 42 (1).
- Jakobwitz S., Egan V., *The dark triad and normal personality traits*, "Personality and Individual Differences" 2006, 40 (2).
- Jaworska A., *Teoretyczne podstawy procesu resocjalizacji*, [w:] *Psychologia Penitencjarna*, pod red. M. Ciosek, B. Pastwy-Wojciechowskiej, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016.
- Jones D.N., Paulhus D.L., *Machiavellianism*, [w:] *Handbook of individual differences in social behavior*, pod red. M.R. Leary, R.H. Hoyle, Guilford, New York 2009, s. 93-108.
- Jones D.N., Paulhus D.L., *The role of impulsivity in the Dark Triad of personality*, "Personality and Individual Differences" 2011, 51 (5).
- Karaś D., Ciecuch J., *Polska adaptacja kwestionariusza dobrostanu*, „Roczniki Psychologiczne” 2017, nr 20 (4).
- King L.A., Hicks J.A., Krull J.L., Del Gaiso A.K., *Positive affect and the experience of meaning in life*, "Journal of Personality and Social Psychology" 2006, 90 (1), 179-196.
- Kossakowska M., Kwiatek P., Stefaniak T., *Sens w życiu. Polska wersja kwestionariusza MLQ (Meaning in Life Questionnaire)*, 2013. Pozyskano z: www.researchgate.net/publication/261705545_Sens_w_zyciu_Polska_wersja_kwestionariusza_MLQ_Meaning_in_Life_Questionnaire_Meaning_in_Life_Polish_Version_of_MLQ/link/0046353514426d3bd4000000 [dostęp: 17.11.2020].
- Krause N., *Evaluating the stress-buffering function of meaning in life among older people*, "Journal of Aging and Health" 2007, 19 (5).
- Krok D., *Religijność a jakość życia w perspektywie mediatorów psychospołecznych*, Wydawnictwo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2009.

- Krok D., *Poczucie sensu życia jako mediator w związkach duchowości i eudajmonicznego dobrostanu psychicznego*, „Psychologia Jakości Życia” 2013, nr 11 (2).
- Krok D., *Mediacyjna rola poczucia sensu życia w relacjach religijności i radzenia sobie ze stresem*, [w:] *Nauka wobec religijności i duchowości człowieka*, pod red. K. Skrzypińskiej, H. Grzymały-Moszczyńskiej, M. Jarosz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2014.
- Locke K.D., Christensen L., *Re-construing the relational-interdependent self-construal and its relationship with self-consistency*, “Journal of Research in Personality” 2007, 41(2).
- Lutgendorf S.K., Vitaliano P.P., Tripp-Reimer T., Harvey J.H., Lubaroff D.M., *Sense of coherence moderates the relationship between life stress and natural killer cell activity in healthy older adults*, “Psychology and Aging” 1999, 14 (4).
- Marco J.H., Garcia-Alandete J., Perez S., Guillen V., Jorquera M., Espallargas P., Botella C., *Meaning in life and non-suicidal self-injury: A follow-up study with participants with Borderline Personality Disorder*, “Psychiatry Research” 2015, 15 (2).
- Marušić I., Bratko D., Zarevski P., *Self-reliance and some personality traits: Sex differences*, “Personality and Individual Differences” 1995, 19 (6).
- McHoskey J.W., *Machiavellianism, intrinsic versus extrinsic goals, and social interest: A self-determination theory analysis*, “Motivation and Emotion” 1999, 23 (4).
- McHoskey J.W., *Machiavellianism and sexuality: On the moderating role of biological sex*, “Personality and Individual Differences” 2001, 31 (5).
- Moskowitz J.T., Folkman S., Collette L., Vittinghoff E., *Coping and mood during AIDS-related caregiving and bereavement*, “Annals of Behavioural Medicine” 1996, 18 (1).
- Newcomb M.D., Harlow L.L., *Life events and substance use among adolescents: mediating effects of perceived loss of control and meaninglessness in life*, “Journal of Personality and Social Psychology” 1986, 51 (3).
- Park C.L., Folkman S., *Meaning in the context of stress and coping*, “Review of General Psychology” 1997, 1 (2).
- Paulhus D.L., Williams K.M., *The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy*, “Journal of Research in Personality” 2002, 36 (6)63.
- Pervin L.A., *Psychologia osobowości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002.
- Pilch I., *Makiawelizm a oceny jakości życia*, [w:] *Psychologia jakości życia*, pod red. A. Bańki, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań 2005.
- Pilch I., *Osobowość makiawelisty i jego relacje z ludźmi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008.
- Pilch I., *Emocje i osobowość makiawelisty*, [w:] *Bliżej emocji II*, pod. red. A. Błachnio, A. Przepiórki, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008.
- Płużek Z., *Osobowościowe uwarunkowania pytania o sens życia*, [w:] *Człowiek – wartości – sens. Studia z psychologii egzystencji: logoteoria i nooteoria, logoterapia i nooterapia*, pod red. K. Popielskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 1996.

- Popielski K., *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1994.
- Pospiszyl K., *Psychopatia*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2000.
- Reker G.T., *The purpose in life test in an inmate population: An empirical investigation*, "Journal of Clinical Psychology" 1977, 33 (3).
- Reker G.T., Peacock E.J., Wong P. T. P., *Meaning and purpose in life and well-being: a life-span perspective*, "The Journal of Gerontology" 1987, 42 (1).
- Rychlik J., *Rola systemu znaczeń i poczucia sensu życia w radzeniu sobie ze stresem*, 2018. Pozyskano z: <https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/9415/1/> [dostęp: 10.11.2020].
- Ryff C.D., *Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being*, "Journal of Personality and Social Psychology" 1989, 57 (6).
- Sagy S., Antonovsky A., Adler I., *Explaining life satisfaction in later life: The sense of coherence model and activity theory*, "Behavior, Health, & Aging" 1990, 1 (1).
- Steger M.F., *Structural validity of the Life Regard Index*, "Measurement and Evaluation in Counselling and Development" 2007, 40 (2).
- Steger M.F., Kashdan T.B., *Stability and specificity of meaning in life and life satisfaction over one year*, "Journal of Happiness Studies" 2007, 8 (2).
- Steger M.F., Kashdan T.B., Oishi S., *Being good by doing good: Daily eudaimonic activity and well-being*, "Journal of Research in Personality" 2008, 42 (1).
- Straś-Romanowska M., *Los człowieka jako problem psychologiczny. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992.
- Szmajke A., *Jacyż są makiaweliści*, [w:] *Od myśli i uczuć do decyzji i działań*, pod red. D. Dolińskiego, B. Weigl, Instytut Psychologii PAN, Warszawa 2001.
- Thompson S.C., Sobolew-Shubin A., Galbraith M.E., Schwankovsky L., Cruzen D., *Maintaining perceptions of control: Finding perceived control in low – control circumstances*, "Journal of Personality and Social Psychology" 1993, 64 (2).
- Vecchio R.P., *Explorations in employee envy: Feeling envious and feeling envied*, "Cognition and Emotion" 2005, 19 (1).
- Wastell C., Booth A., *Machiavellianism: An alexithymic perspective*, "Journal of Social and Clinical Psychology" 2003, 22 (6).
- Watson P.J., Milliron J.T., Morris R.J., *Social desirability scales and theories of suicide: Correlations with alienation and self-consciousness*, "Personality and Individual Differences" 1995, 18 (6).
- Wilson D.S., Near D., Miller R.R., *Machiavellianism: A synthesis of the evolutionary and psychological literatures*, "Psychological Bulletin" 1996, 119 (2).

Akty normatywne:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, (Dz.U. z 2020, poz. 523).